

GENERATIVNA SEMANTIKA U SUVREMENOJ TALIJANSKOJ LINGVISTICI

(O jednom modelu jezičnog opisa)

1. Generativna semantika, »izdanak«, ali i dopuna sada već »klasične« generativno-transformacijske (GT) teorije N. Chomskoga, lingvistička je teorija stara tek desetak godina, ali i u tom razmjerno kratkom vremenu dala je dokaza kako svoje znanstveno-teoretske ispravnosti, tako i praktične upotrebljivosti u rješavanju niza problema. Ona je prešla i u Evropu, između ostaloga i u Italiju, gdje u Nacionalnom istraživačkom savjetu (CNR) u Rimu grupa znanstvenih radnika psihologa i lingvista već desetak godina radi na projektu tzv. **rimskog spoznajno-komponencijalnog modela** (u engleskom: *Cognitive Comp. Model of Rome*). Iako se taj rad kreće na općim linijama generativne semantike, on sadrži neke postavke i rješenja koja bi, vjerujemo, mogla biti od koristi i našim nastavnicima stranih jezika (pa i našeg).

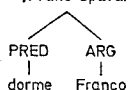
2. Govor je složena djelatnost čovjeka kao svjesnog bića i stoga bi trebalo da bude predmet proučavanja bioloških, točnije neuroloških znanosti, no kako ima njegovih aspekata koje te discipline ne mogu definirati na zadovoljavajući način, za sada se proučavanjem govora bavi psiholingvistika. U tom modelu središnju ulogu ima jezična kompetencija, tj. u već poznatom smislu sistem koji čovjeku omogućava da govori, razumije druge govornike i daje sud o ispravnosti njihova govora, a dio je spoznajne kompetencije. Sudovi izvornih govornika najvažnije su empirijske činjenice, no nisu i jedine, jer u stvaranju jezičnog modela sudjeluju i spoznaje dobivene iz povijesnih promjena u jeziku, iz eksperimenata u laboratoriju i na temelju procesa usvajanja jezika u djeteta (upravo ovo posljednje čini značajan dio rada spomenute grupe znanstvenika). Dakle, taj spoznajno-komponencijalni model vodi računa o svojoj kompleksnosti govornog čina i temelji se na svim empirijskim činjenicama. Najbolji model jezičnog opisa bit će onaj koji bude najmanjim brojem međusobno povezanih teoretskih pojmova mogao objasniti najveći mogući broj činjenica, i to na što je moguće jednostavniji i sistematičniji način.

3. Prije nekoliko godina spomenuta je rimska grupa izložila svoj model u dvije knjige: D. Parisi—F. Antinucci, *Elementi di grammatica* (Elementi grammatike, II izdanje, 1975, preštampano 1977) i D. Parisi *Il linguaggio come processo cognitivo* (Govor kao spoznajni proces, I izdanje 1972, preštampano 1977), prezentirajući ga znanstvenoj javnosti ne kao dovršen model, već kao teoriju u izgradnji. Zadržat ćemo se potanje na prvoj knjizi, koja iznosi sve bitne postavke. Autori D. Parisi i F. Antinucci zadržavaju klasični izraz grammatika dijelom radi veze s tradicijom, a najviše — ipak — po uzoru na klasičnu GT teoriju Chomskoga i radi pokušaja stanovite rehabilitacije tog pomalo ozloglašenog termina. Gramatika, po njima, mora 1. prikazati značenje svake rečenice, 2. dati odgovarajuću zvučnu sliku, 3. opisati mehanizam povezivanja jednoga i drugoga (koji u biti i jest jezik) Autori posve izostavljaju iz svog rada drugi cilj, o kome uopće ne govore, samo u manjoj mjeri dotiču treći cilj, dok im je težište na prvome, tj. na semantičkoj strani jezičnog modela. Prihvaćanje izraza

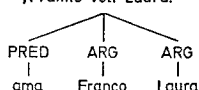
gramatika, kao i svijest da model još nije potpun, opravdavaju naslov knjige. Njihova je namjera dati univerzalni model semantičke strane jezičnog modela koji, ako bude ispravno konstruiran, mora biti primjenljiv i na pojedinačne jezike; stoga u naslovu knjige nije precizirano o kojem je jeziku (talijanskom ili nekom drugom) u tim »elementima gramatike« riječ.

4. U prikazivanju značenja rečenice ta teorija ide »dublje« ne samo od tradicionalne već i od teorije Chomskoga, analizirajući značenje »preko i ispod« tradicionalnih sintaktičkih kategorija. Dok bi, na primjer, sve dosadašnje teorije razlikovale funkciju imenice *casa* 'kuća' u 1. *La casa brucia* 'Kuća gori' i 2. *Franco brucia la casa* 'Franko pali kuću', sa semantičkog je gledišta odnos *casa* i *bruciare* u obje rečenice istovjetan, jer je u obje kuća u istom odnosu prema vatri. Dok ovdje sintaktička struktura ne odražava temeljno semantičko (pa i logičko i izvanjezično) jedinstvo, u rečenicama 3. *Carlo è triste* 'Karlo je tužan' i 4. *Il film è triste* 'Film je tužan' sintaktička je struktura jednaka, dok je semantička razlika očita i svaki je izvorni govornik osjeća: u 3. *triste* znači »onaj koji osjeća žalost«, dok u 4. znači »što uzrokuje žalost«, pa je stoga nemoguća koordinacija (**Carlo e il film sono tristi*) a i usporedba (**Carlo è più triste del film*). Ima dakle, kako je uostalom poznato, dosta primjera u kojima tradicionalna sintaktička analiza, u biti naslijeđena iz antike, ne zadovoljava, te zato naši autori napuštaju i pojmove i izraze te analize, pa čak među njima i tako čvrsto ukorijenjene, »neoborive« i »normalne« pojmove kao što su subjekt i predikat. Jedna je od bitnih polaznih postavki da subjekt u odnosu prema direktnom i indirektnom objektu nema nikakav povlašteni položaj, nego je samo jedan od elemenata što ih zahtijeva predikat kao centar rečenice (tj. bez kojih smisao rečenice nije potpun) i s njima se »utapa« u jednu zajedničku kategoriju, što je autori nazivaju **argumenti** (argomenti). Svi su argumenti, dakle, nužni dijelovi potpune rečenice, a koji će biti i koliko će ih biti u konkretnim primjerima, ovisi o predikatu: kao npr. *dormire* 'spavati' uglavnom traži samo jedan argument (tko spava), *amare* 'voljeti' traži dva argumenta (tko voli i koga/što voli), *dare* 'dati' tri (tko daje, što daje i kome daje). Postavka da predikat zahtijeva određen broj argumenata podsjeća na teoriju o valencijama pojedinih glagola, a sami argumenti vrlo su slični Tesnièreovim aktantima. U shemama kojima se autori služe predikat je uvijek na prvome mjestu slijeva, a zatim slijede argumenti, i to redom (po tradicionalnom smislu) subjekt, direktni objekt, indirektni objekt. Ako se koji argument veže uz glagol prijedlogom, ovaj se smatra sastavnim dijelom glagola (predikata) i bilježi se uza nj. Tri jednostavne rečenice mogu se ovako prikazati u shemama:

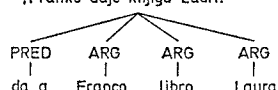
5. *Franco dorme.*
'Franko spava.'

6. *Franco ama Laura.*
'Franko voli Lauru.'

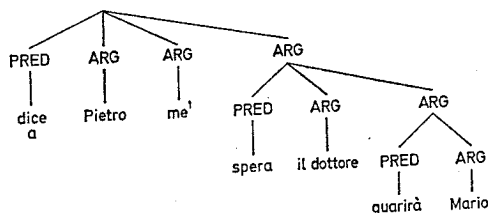

7. *Franco dà il libro a Laura.*
'Franko daje knjigu Lauri.'

5. Predikat i one argumente koji s njim tvore nužnu cjelinu, i neizostavni su dio pravilne i smislene rečenice, autori nazivaju **jezgrom** (nucleo). Struktura predikat-argument jest **rekurzivna**, tj. jedna jezgra na nižoj razini može biti argument jezgre na višoj razini. To je jednako onom što klasična

GT teorija zove rečeničnom transformacijom (embedding), a strukturalizam je govorio o funkcionalnoj ekvivalenciji jedne rečenice dijelu nadređene rečenice. U ovom modelu jezgra može vršiti funkciju subjekta ili objekta nadređene rečenice; tradicionalno rečeno, ona može biti subjektivna ili objektivna, ili čak zavisno-upitna rečenica. Shema rečenice 8. *Pietro mi dice che il dottore spera che Mario guarirà* 'Petar mi kaže da se liječnik nada da će Mario ozdraviti' pobliže će nam pokazati kako to izgleda u našem modelu:

(a + me — mi, dolazi pred glagol)

Riječ je o dvije objektne rečenice (1. *il dottore spera*, 2. *Mario guarirà*) od kojih je prva argument predikata glavne rečenice, a druga argument predikata prve.

6. Prije no što prijeđemo na daljnju analizu, važno je istaći kako su ovdje uvedeni pojmovi mnogo širi nego tradicionalni, a to se najbolje vidi na predikatu. Proširen do krajnjih granica ove logičko-semantičke analize, predikat može biti svaki element koji određuje odnos između dva ili više argumenata: dakle, ne samo glagol (glagolski ili imenski predikat) nego i prijedlog, pa čak i pojedini glagolski nastavci. Evo dva primjera:

9. *Il libro è sul tavolo* 'Knjiga je na stolu' — predikat *è sul* određuje odnos između dva argumenta od kojih je prvi *il libro*, a drugi *tavolo*;

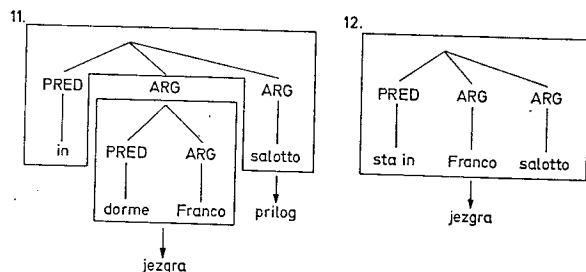
10. *Avendo comprato i biglietti, Franco tornò a casa* 'Kupivši karte, Franko se vrati kući' — ono što ovdje povezuje dva iskaza (*avere comprato i biglietti i tornare a casa*) jest gerundski nastavak *-ndo*. Predikat *-ndo* uvijek povezuje dva istovremena iskaza, pa tako i ovdje izražava istovremenost stanja koje proizlazi iz Frankove kupnje karata (naravno, obavljene prije) i povratka.

7. Svi oni elementi koji u rečenici, s obzirom na semantičku prirodu predikata, nisu nužni ostaju izvan jezgre. Jedan od takvih elemenata je **prilog**² (avverbiale). Ako usporedimo rečenice 11. *Franco dorme in salotto* 'Franko spava u dnevnoj sobi' i 12. *Franco sta in salotto* 'Franko boravi u dnevnoj sobi', uočiti ćemo da priloška oznaka mjesta *in salotto* nema jednaku funkcionalnu vrijednost u te dvije rečenice. Dok u 11. *in salotto* nije nužan sastavni dio rečenice (jer *Franco dorme*, iako s drugim sadržajem, jest ipak pravilna rečenica), u rečenici 12. upravo je obratno, jer *Franco sta* nije potpuna rečenica — glagol *stare* suštinski traži argument »priloške oznake mjesta«. Slijedi

¹ Autori se često ne pridržavaju pravila o redoslijedu argumenata: po tom pravilu (v. točku 4) *me* bi morao biti treći a ne drugi argument, tj. kao indirektni objekt morao bi stajati iza rečenice koja je funkcionalno ekvivalentna objektu glavne rečenice.

² Prilog je u ovom modelu širi pojam od priloga u tradicionalnom smislu i obuhvaća tradicionalne priloge, priloške oznake i sve ono što je funkcionalno ekvivalentno prilogu.

da u 12. priloška oznaka mjesta *in salotto* sačinjava, kao jedan od argumenata, dio jezgre, dok se u 11. ta ista priloška oznaka nalazi izvan jezgre i vrši funkciju priloga. Sam prilog *in salotto* u tom slučaju moramo rastaviti na priloški predikat *in* koji određuje odnos između dva argumenta od kojih je prvi argument jezgra *Franco dorme*, a drugi ostatak priloga, tj. *salotto*. Razlika između *in salotto* kao priloga u 11. i (*in*) *salotto* kao argumenta u 12. još je vidljivija iz shematskog prikaza:

Po istom principu kao prilog u 11. mogu se prikazati sve adverbne rečenice, s tim što je veznik zavisne rečenice uvijek u funkciji priloškog predikata i određuje odnos između glavne rečenice (kao prvog argumenta) i ostatka zavisne, adverbne rečenice (kao drugog argumenta).

8. Najveće je i vjerojatno najzanimljivije poglavlje knjige koje nosi naslov **Komponencijalna analiza** i polazi od pretpostavke da se isti semantički model što smo ga u glavnim crtama ogledali na rečenici, može primijeniti i na semantičku analizu riječi. Značenje riječi može se analizirati i prikazati kao određeni broj osnovnih mentalnih operacija, koje autori zovu **semantičkim komponentama**, a kako je svaka semantička komponenta također predikat s određenim brojem argumenata, proistječe da riječ u velikoj mjeri odražava strukturu rečenice i da se istim modelom može opisati oboje. Semantičke komponente kao **PODUDARA SE (COINCIDE)**, **MIJENJA SE (CAMBIA)**, **UZROKUJE (CAUSA)**, **NEGACIJA (NEGAZIONE)**,³ pojedinačno ili međusobno kombinirane (tako da je jedan predikat argument nekog drugog predikata, i tako redom), tvore **semantičke konfiguracije**, a svaka je semantička konfiguracija zapravo značenje neke riječi. Značenje mnogih riječi daje se komponencijalnom analizom »rašćlaniti« na mali broj osnovnih semantičkih komponenata, a to otkriva kako je u biti jednostavno djelovanje kompetencije u ljudskom mozgu. Među velikim brojem primjera izabrali smo onaj koji je primjenljiv u praksi i pomaže da se izbjegnu greške. Pogledajmo rečenicu:

13. *Mario deve camminare molto per sembrare così stanco.*

'Mora da Mario mnogo hoda kad izgleda tako umorno.'

14. *Mario deve camminare molto per irrobustirsi le gambe.*

'Mario mora mnogo hodati da bi ojačao noge.'

³ Semantičke komponente autori pišu velikim slovima jer su to semantičke vrijednosti, koje ne smijemo brkati s glasovnim oblikom što ga poprimaju riječi u rečenici.

15. *Mario deve aver camminato molto per sembrare così stanco.*

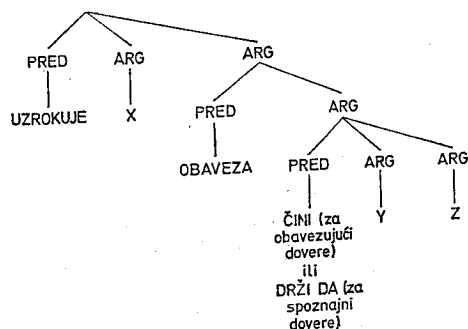
'Mora da je Mario mnogo hodao kad izgleda tako umoran.'

16. *Mario ha dovuto camminare molto per irrobustirsi le gambe.*

'Mario je morao mnogo hodati da bi ojačao noge.'

Riječ je o glagolu *dovere* 'morati', koji u osnovnom značenju izražava obavezu, ali ta obaveza može biti u jeziku aktualizirana u dva smjera: tzv. deontičkom, koji izražava obavezu vršenja radnje (npr. u 14. i 16), i tzv. epistemičkom ili spoznajnom smjeru, koji izražava obavezu da se nešto pretpostavi, dakle pretpostavku, vjerojatnost i slično (npr. u 13. i 15). U identifikaciji semantičke vrijednosti glagola *dovere* pomaže nam perifraza *è necessario che* 'treba da', koja ima obavezujuću vrijednost, i *è probabile che* 'vjerojatno je da', koja izražava nesigurnost i ima spoznajnu vrijednost. Prvom možemo zamijeniti svaki deontički *dovere*, pa bi rečenice 14 i 16 glasile: *È necessario che Mario cammini molto per irrobustirsi le gambe* i *Era necessario che Mario camminasse molto per irrobustirsi le gambe*, a drugom svaki epistemički *dovere*, kao npr. u rečenicama 13. i 15: *È probabile che Mario cammini molto per sembrare così stanco* i *È probabile che Mario abbia camminato molto per sembrare così stanco*.

Konfiguracija semantičkih komponenata u glagola *dovere* izgledala bi ovako:

Iz ovoga slijedi da bi obavezujući *dovere* glasio: X UZROKUJE OBAVEZU DA Y UČINI Z, a spoznajni: X UZROKUJE OBAVEZU DA Y DRŽI Z VJERODOSTOJNIM. Značenje glagola *dovere* uvijek implicira neki događaj koji uzrokuje postojanje obaveze te je stoga prvi predikat (tj. semantička komponenta) UZROKUJE. (Taj se uzrok ne mora nužno nalaziti u rečenici u kojoj je i sam glagol *dovere*.) Ako nekog Y obavežemo da izvrši neku radnju Z, riječ je o obavezujućem *dovere*. Ako, pak, nekog Y obavežemo da sazna, tj. da drži istinitim neki događaj Z, onda je to spoznajni *dovere*. Ukratko, razlika između obavezujućeg i spoznajnog *dovere* je u obavezi kojoj je jedanput predmet izvršenje neke radnje, a drugi put sugovornikova pretpostavka, spoznaja itd. Glagoli *mettere* 'staviti' i *dare* 'dati' imaju jednaku semantičku konfiguraciju, koja verbalno glasi: netko X UZROKUJE PROMJENU u stanje PODUDARNJA (KOINCIDENCIJE) Y i Z.

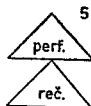
Glagol *togliere* 'uzeti, skinuti' znači: netko X UZROKUJE PROMJENU (iz stanja PODUDARNOSTI) u stanje NEPODUDARNOSTI Y i Z. Dakle, *togliere*

se razlikuje od *mettere* i *dare* samo po NEGACIJI PODUDARNOSTI Y i Z. U semantičkoj konfiguraciji glagola *togliere* Z može biti oznaka mjesta (*Franco toglie il libro dal tavolo*) ili osoba (*Franco toglie il libro a Mario*). Ta razlika između živog i neživog, koja za *togliere* nije relevantna, stvara između glagola *mettere* i *dare* bitnu razliku (unatoč njihovoj jednakoj semantičkoj konfiguraciji), jer *mettere* upotrebljavamo pretežno kada je Z oznaka mjesta (*Franco mette il libro sul tavolo*), a *dare* pretežno kada je Z osoba (*Franco dà il libro a Mario*). Tako su *mettere* i *dare* donekle u komplementarnoj distribuciji i zajednički pokrivaju ono semantičko polje koje *togliere* u svojoj semantičkoj konfiguraciji pokriva sam.

Glagol *rubare* 'ukrasti', čini se, ima istu semantičku konfiguraciju kao i *togliere*, no ipak u praksi *rubare* i *togliere* nisu isto. Autori bi vjerojatno rekli da *rubare* ima jednu semantičku komponentu više: PROTIV ZAKONA.

Čini se da spomenute semantičke komponente nisu tako krajnje kao što ih autori smatraju, no komponencijalna analiza mogla bi pomoći da se one rastave na još jednostavnije semantičke komponente. Tako bi se PROMJENA mogla rastaviti na PRIJELAZ iz stanja A u stanje B, a UZROKOVATI na UČINITI da se DOGODI, uz napomenu da bismo morali raščlaniti i pojmove UČINITI i DOGODI, pa tako vjerojatno nikada ne bismo došli do neraščlanjivog. Osim toga, pitanje je imaju li autori pravo kada tvrde da su to stvarne mentalne operacije i, ako jesu, zašto samo te, a ne i neke druge (kao npr. CILJ ili FINALNOST)?

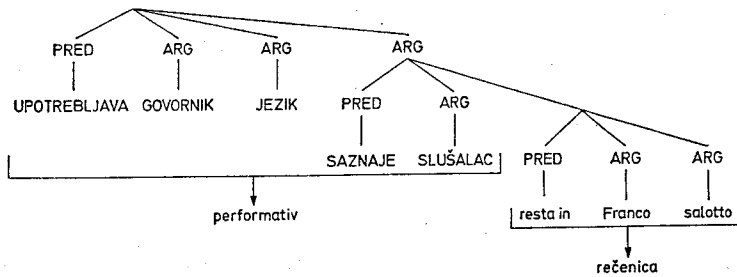
9. U sklopu cijelog prikazanog modela nalazi svoje mjesto i tzv. **performativ** (na temelju Austinova termina *performativni glagoli*, koji se još zovu i *ilokucijski*, a danas označavaju ne samo glagole kojima se radnja kazuje i istodobno izvršava, kao na primjer »otvaram sastanak...«, nego i sve ono u jeziku čime govornik nastoji djelovati na sugovornika, izazvati njegovu reakciju, dobiti odgovor na pitanje, djelovati u određenom smislu, itd.⁴). Po današnjem shvaćanju, svaka je rečenica — pa i one koje su s tradicionalnoga gledišta »jednostavne«, »nezavisne«, »proste« itd. — »uronjena« u jedan performativ koji sadrži glagol (npr. *Mario dorme* u biti znači *Ti comunico che Mario dorme*). Performativ dominira faktično izrečenom rečenicom, a to autori prikazuju ovako:

Jednako kao rečenica, i performativ tvori svoju, posebnu semantičku konfiguraciju. Evo kako izgleda potpun prikaz semantičke konfiguracije performativa zajedno s analizom rečenice 17. *Franco resta in salotto* 'Franko ostaje u dnevnoj sobi':

⁴ V. J. Dubois et al., *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Larousse, 1973, s. v.

⁵ Ovdje, i inače, trokut je simbol rečenice koju nije potrebno potanje analizirati.

Na ovom mjestu valja upozoriti na bitnu razliku između **performativnih i rečeničnih priloga** na *-mente*, što ni tradicionalna ni strukturalna lingvistika ne prikazuju na zadovoljavajući način.

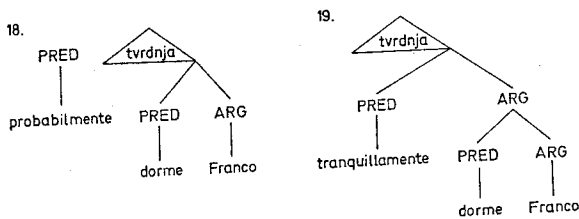
Ako usporedimo rečenice: 18. *Franco dorme probabilmente*

'Franko vjerojatno spava'

19. *Franco dorme tranquillamente*

'Franko mirno spava',

utvrdit ćemo odmah da prilozi nemaju jednaku funkcionalnu vrijednost. U 19. prilog izražava kvalifikaciju spavanja, tj. glagola, pa su moguće perifrize (*Franco dorme in modo tranquillo*) i usporedbe (*Franco dorme più tranquillamente di Mario*). U 18, naprotiv, ni jedno ni drugo nije moguće (**Franco dorme in modo probabile*, **Franco dorme più probabilmente di Mario*). U slučaju 19. prilog možemo istaći na početku tzv. »rascijepane rečenice« (frase scissa): *È tranquillamente che Franco dorme*, dok u 18. to nije ovjerenost. Prilog u 18. ne kvalificira rečenicu, nego govornikov sud, stav, pa se može parafrazirati kao *Ti comunico su un piano di probabilità che Franco dorme*, dakle performativni je prilog i moramo ga dobro razlikovati od rečeničnog priloga u 19, iako jezik nije u stanju da u površinskoj strukturi (govornom lancu) pokaže njihovu funkcionalnu razliku, skrivenu u dubinskoj strukturi. Zbog jasnoće prilažemo shematski prikaz 18. i 19. rečenice:

Vrlo je zgodan i sličan prethodnom primjer 20. *Franco è uscito perché le finestre erano chiuse*. Tu rečenicu možemo protumačiti na dva načina, što je uvjetovano prilogom (funkciju priloga ovdje vrši uzročna rečenica *perché le finestre erano chiuse*), koji možemo shvatiti jedanput kao rečenični, a drugi put kao performativni prilog. U prvom slučaju rečenica znači 'Franko je izašao jer su prozori bili zatvoreni' i uzročna rečenica motivira glavnu (Franko

ne podnosi ustajali zrak), a u drugom slučaju uzročna rečenica motivira govornikov zaključak (tj. performativ), a ne glavnu rečenicu, pa glasi 'Franko je izašao (a to zaključujem) jer su prozori bili zatvoreni'. Zato su moguće rečenice, npr., ne samo *Ima mokat kišobran jer pada kiša* nego i *Pada kiša, jer ima mokat kišobran*, koja je naoko logička besmislica, ali je ipak moguća zato što je i ovdje uzročna rečenica performativna — motivira zaključak, a ne glavnu rečenicu.

10. Jedan od ciljeva ovog gramatičkog modela bio je da opiše mehanizam povezivanja sadržaja sa zvukom, tzv. **projekcioni mehanizam**, čiji je zadatak da prenese karakteristike semantičke konfiguracije u karakteristike zvukovnog lanca, i obrnuto. Projekcioni se mehanizam sastoji od skupa pravila čiji je opći oblik:

$$A \Leftrightarrow a$$

(*A* je simbol za neku značajku semantičke konfiguracije, a *a* je zvukovna značajka pomoću koje ćemo izraziti *A*; *A* i *a* povezani su strelicom u oba smjera, što znači da pravilo vrijedi i za govornika i za slušaoca.)

Opće pravilo za govornika glasilo bi: ako semantička konfiguracija sadržana u rečenici ima značajku *A*, izrazi je zvukovnim slijedom *a*.

Za slušaoca bi to pravilo imalo obratni slijed: ako u rečenici koju čuješ postoji zvukovni slijed *a*, znaj da njemu moraš pridružiti semantičku konfiguraciju *A*. Budući da semantička konfiguracija rečenice sadrži dvije vrste informacija: *sadržajnu* (semantičke komponente) i *strukturalnu* (odnos među tim semantičkim komponentama), postoje i dvije vrste projekcionih pravila: **leksička** i **sintaktička**.

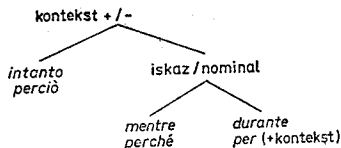
Da bismo uopće mogli primijeniti projekciona pravila, najprije moramo raščlaniti semantičku konfiguraciju rečenice na određeni broj **semantičkih supkonfiguracija**, od kojih svaka odgovara budućoj riječi u govornom lancu. Za svaku semantičku supkonfiguraciju moramo pronaći leksičko pravilo koje će je izraziti u obliku govornog lanca. Kada jednom raspoložemo riječima koje odgovaraju semantičkim supkonfiguracijama, valja primijeniti sintaktička projekciona pravila koja određuju odnos tih riječi u rečenici, a time i njihovu funkciju.

Ako je u rečenici sadržana čitava informacija, projekciona pravila primjenjuju se direktno, bez konteksta. No, radi jezične ekonomije, projekciona pravila mnogo češće djeluju uz pomoć konteksta, kako jezičnoga, tako i stvarnoga. Ako se u rečenici nalazi zamjenica koja zamjenjuje neku riječ iz konteksta, primijenit ćemo **lingvistička kontekstualna pravila**. Uzmimo primjer: *Guarda il formaggio! Un topo lo sta rosicchiando* 'Pogledaj sir! Miš ga upravo gricka'. U prvoj rečenici postoji zahtjev (u performativu) da **SLUŠALAC POGLEDA SIR**. U drugoj rečenici tvrdimo da **MIŠ UPRAVO GRICKA SIR**. Kontekstualno projekciono pravilo, koje radi jezične ekonomije zamjenjuje **SIR**, u drugoj rečenici sa *lo 'ga'* glasi: postoji imenica (objekt) koreferencijalna s drugom imenicom muškog roda i u singularu, smještenom u kontekstu \Leftrightarrow Projiciraj tu imenicu sa *lo*.

Još češća su **nejezična kontekstualna pravila**, tj. ona koja su vezana uz stvarni kontekst. Ako npr. možemo pokazati predmet, osobu itd. (tj. izvršiti tzv. **deiktički akt**), značenje zamjenice bit će posve nedvo-

smisljeno i bez jezičnog konteksta: *prendilo!* 'uzmi ga' (npr. kaput), *guardala!* 'gledaj je' (npr. lastavicu), *lascialo dormire!* 'pusti ga da spava' (npr. dijete). Preduvjet je prisutnost predmeta, osobe itd., odnosno mogućnost deikse s točke govornika (jer se i za mlažnjak na 10 km visine može reći *guardalo!*).

11. Ovdje nismo izložili sve elemente te teorije, no ipak i iz ovog što je izneseno očito je da je ovaj model tip generativne gramatike semantičkog tipa jer je proizvodnja rečenica istovremeno semantička i sintaktička, za razliku od klasične generativne gramatike u kojoj je samo sintaktička komponenta proizvodna (generativna), a semantička komponenta samo objašnjava (interpretira) strukture koje je proizvela sintaktička komponenta. Taj pristup upućuje na sličnosti između *Sono rientrato per la pioggia* 'Vratio sam se zbog kiše' i *Sono rientrato perché pioveva* 'Vratio sam se jer je kišilo'. No nema previše smisla naglašavati da *perché* 'jer', *per* 'zbog' i *perciò* 'stoga', isto kao i *mentre* 'dok', *durante* 'za vrijeme' i *intanto* 'u međuvremenu', imaju istu semantičku konfiguraciju, jer smo to znali i prije. Projekcioni je mehanizam, naime, za svaki od njih drukčiji, iako imaju jednaku semantičku vrijednost. Tako *intanto* i *perciò* uvode nov iskaz (tj. tradicionalno, rečenicu) pozivajući se apsolutno na kontekst ispred sebe⁶; *mentre* i *perché* uvode kompletno nov iskaz, a ne pozivaju se na kontekst; *durante* i *per* uvode imenicu (ili nominaliziranu rečenicu) bez oslonca na kontekst, uz dodatak da *per* eventualno može tražiti kontekst kako bi se znalo da je uzročni, a ne namjerni. To što autori kažu pokušali smo prikazati u obliku dviju binarističkih alternativa (1. kontekst nužan +/-, 2. iskaz/nominal) od kojih se druga primjenjuje na negativan odgovor na prvu:

Analiza što je autori provode vrlo je korisna, ali i isključivo semantička i ne može objasniti sintaktičke strukture. Osim toga, iako izjednačuje kategorije riječi, svrstavajući ih sve među predikate s određenim brojem argumenata, ona ne dokazuje da su te kategorije (kao npr. imenica, pridjev, prilog itd.) suvišne. Sa semantičkog gledišta, one mogu biti jednake, pripadati istoj kategoriji, ali sintaktička im je strana različita, a za proizvodnju i opis ovjerenih rečenica potrebno je, dakako, i jedno i drugo. Zato će, vjerojatno, u daljnjem radu ovdje opisani model biti upotpunjen detaljnijim opisom sintaktičkog (i morfosintaktičkog) mehanizma, a naravno i fonološke komponente.

⁶ Oba upućuju na nešto, a ono na što upućuju nužno mora biti u kontekstu.